

Anonyymi Eurén

I

Sen johdosta, että syyskuun 20. päivänä 1968 tuli kuluneeksi 150 vuotta Gustaf Erik Eurénin syntymästä, Hämeen Heimoliitto julkaisi tämän hämeenlinnalaisena ansioituneen valistuspöytäkirjan muistoksi juhla- ja muistokirjan, joka sijoitettiin XIII:ksi liiton *Hämeenmaa*-sarjaan. Uusien vartavasten kirjoitettujen artikkelien ohelle siihen kaitautui ansaitsemattomasta unohduksesta Martti Airilan bibliografinen tutkielma Eurénin tuotannosta. Tämän 10-sivuisen selvityksen Airila oli laatinut kelpoisuutensa täydentämistarkoituksessa ja painattanut kaikesta päättäen ”omalla kustannuksellaan”, sillä minkään tieteellisen tai muun sarjan merkkiä, eikä edes vuosilukua alkuperäispainanteessa ole. Airilan yliopiston opettajamatrikkeliin antaman tiedon mukaan painovuosi on ollut 1930. Uudestaan julkaisemista on voitu puolustaa silläkin, että tutkielma on jäänyt ilmeisesti täysin tuntemattomaksi muille kuin kirjastoihmisille (Henrik Grönroosin Suomen bibliografisen kirjallisuuden oppaassa 1965 se mainitaan). Eikä tunnu uskottavalta, että muuta näinkään täydellistä Eurénin bibliografiaa olisi voitu juhla- ja muistokirjaan toimittaa. Sanon ”näinkään täydellistä”, koska Airilakin tunnustaa, ettei hänen 67-numeroinen luettelonsa saata olla täydellinen. Eurénin aikainen Julius Krohn mainitsi (Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet 359), että Eurén oli toimittanut ”osaksi suomentamalla, osaksi itse sepittämällä toista sataa kansankirjasta”. Jos Airilan 67:stä vähennetään a) 6 kielioppia, b) laaja suomalais-ruotsalainen sanakirja, c) 2 koulu- ja oppikirjasta ja d) 2 virallisuonteista selontekoa, jää jäljelle 56 numeroa. Näistäkään ei kahta varsinaista oppikirjaa kernaasti lukisi ”kansankirjasiin”. Tähän lajiin luettavia olisi näin ollen voitu todeta 54, niistä kaksi ruotsinkielistä.

Eurénin bibliografialla on pitkä historia ja sen pituuteen erikoinen syynsä. Ottipa käteensä melkein minkä tahansa hänen nimiinsä joutuneen painatteen, niin tekijänä, suomentajana, mukailijana tai toimittajana häntä ei siinä mainita. Tuskinpa kukaan toinen vähemmänkin julkaissut on niin huolellisesti varjellut anonyymiyttään kuin G. E. Eurén. Hänen persoonaansa tarkemmin tuntemattoman olisi viisainta pidättäyä esittämästä selittäviä arvailuja: vaatimattomuuttako kenties, koskapa kyseisten julkaisujen omintakeisuutta tai uskolisuutta originaalitekstille voi usein oikeutetusti epäillä. Mutta miten lieneekin, kirjastoväki on omilla perusteillaan aikojen kuluessa täydennellyt kortistojaan Eurénin nimellä. Luullakseni vain kielioppinsa ja sanakirjansa (Airilan n:ot 1, 2, 4, 6, 25, 54) Eurén on itse merkinnyt nimiinsä (sitä paitsi G. E. E:llä hän merkitsi eräät sanomalehtiin lähettämänsä kirjeet, mutta itse toimittamansa hän julkaisi aina anonyyminä). Hän oli itse kirjapainon omistaja ja kustantaja Hämeenlinnassa 1858—1872, joten toistuvat nimiösivun merkinnät ”G. E. Eurén kustantanut” tai ”Painanut G. E. Eurén omalla kustannuksella” eivät oikeuta päättelemään enempää kuin mitä ne sananmukaisesti ilmaisevat. On eri asia, että hänen tekijyyttään on ensi sijassa etsittävä juuri näin merkittyjen anonyymijulkaisujen piiristä. On käynyt niin kuin muistosanojen kirjoittaja lausui Eurénin kuoltua: ”Vuosina 1849—57 hän julkaisi kymmenittäin kansankirjoja, mutta kun hän ei nimimerkilläkään viitannut tekijään, kääntäjään tai mukailijaan, niin on tarjolla vaara, että niiden alkuperä vielä aiheuttaa päänvaivaa tuleville tutkijoille.”

Miten siis on päästy purkamaan tätä kerää? Juttu on seuraava. Vain kaksi päivää sen jälkeen kun Eurén oli kuollut Hämeenlinnassa Åbo Underrättelser helmik. 15. p. 1872 julkaisi parin palstan mitaisen nekrologin entisen tunnetun turkulaisen muistoksi (äskeinen lainaus oli siitä). Huomiota herättää, että suurimman osan artikkelia täyttää pitkä Eurénin julkaisujen luettelo. Siinä mainitaan 53 kirjan tai kirjasen titteliä erittäin huolellisesti painopaikkoineen ja -vuosineen. On syytä huomata, että kahta lukuunottamatta kaikki siinä mainitut ovat Turussa painettuja (myös Eurénin muutettua Turusta 1857 ilmestyneet uudet painokset), kun taas Hämeenlinnassa painettuja lehti tuntee vain *Suomalais-Ruotsalaisen Sanakirjan* (1860) ja *Finsk språkläran* 3. painoksen (1869). Ilman muuta käsittää, että luetteloa ei ole voitu laatia samana päivänä, jolloin yllättävä

tieto Eurénin kuolemasta oli saapunut ja huomien lehti oli annettava painoon: sen on täytynt olla valmiina toimittajan käytettäväksi. Merkit viittaavat mahdollisimman selvästi kirjanpainaja J. W. Lilljaan, joka on pitänyt kirjaa julkaisemistaan Eurénin tuotteista. Åbo Underrättelser painettiin Lilljan kirjapainossa, minkä ohella Lillja oli vuosina 1860—66 istunut lehden toimitustuolilla, eikä hänen yhteytensä Euréniin liene myöhemminkään katkennut. Hän on ollut Eurénin bibliografian aloittaja.

V. 1878 ilmestyi Valfrid Vaseniuksen laatiman suomalaisen kirjallisuuden luettelon ensimmäinen eli perusosa. Siinä Eurén mainitaan 11 teoksen tekijänä, niistä 8 anonyyminä ilmestynyttä ja Vaseniuksen tekijännimien täydentämänä. Siitä päättäen, että Vasenius mainitsi tekijättömänä 6 sellaista teosta, jotka ÅU oli tietänyt Eurénin julkaisuiksi, Vasenius ei ole itse käyttänyt mainittua vanhempaa luetteloa. Hän siirsi ne Eurénin nimiin vasta 1880 ilmestyneessä jatkoluettelossaan. Tässä hän mainitsee myös postuumina 1877 ilmestyneen ja Th. W. Erichin täydentämän Turun kaupungin historian (Airilalla väärä vuosiluku 1872). Seuraavassa Vaseniuksen lisävihossa (1887) Eurén esiintyy jo 9 teoksen suomentajana (niistä yksi Airilalta puuttuva), joten Vaseniuksesta kertyy 27 eurenianaan kuuluvan teoksen luettelo. Tällöin Vaseniuksen tiedossa varmaankin on ollut jo ÅU:n kirjoitus, mutta kun hän ei muulloin kuin poikkeustapauksissa ottanut listoihinsa julkaisuja, jotka eivät olleet yhtä painoarkkia isommat, lukumäärän vähäisyyden voi käsittää.

Piispa O. I. Collianderin v. 1918 valmistuneessa Suomen kirkon paimenmuiston II osassa on 36 nimikettä käsittävä Eurénin julkaisujen luettelo (palst. 1074—75). Collianderkin on jättänyt mainitsematta eräät vähäisimmät ÅU:n tuntemat kirjaset, vaikka tämä lähde näyttäisi olleen hänelle tuttu. Sen sijaan hän on lisännyt omaan bibliografiaansa 6 vuosien 1864 ja 1879 välillä — siis osaksi postuumina — ilmestynyttä Eurénin teosta, kolme sellaistaakin, joita Airilan luettelossa ei ole. Jos Airila olisi ne tuntenut, hänen luettelonsa viimeinen numero olisi ollut 70. Eniten ihmetyttää, että siitä puuttuu vuosina 1878—79 ilmestynyt kaksiosainen *Tuhannen ja yksi yötä. Kokoelma itämaalaisia satuja*, jonka alkuun on uudelleen painettu Eurénin 1856—57 julkaisemat kolme vihkoa *Itämaan satuja* ja jonka esipuheessa selvästi ilmoitetaan Eurénin täyden kokoelman suomentajaksi niin kuin myös Vasenius II ilmoittaa. Omia lisäyksiä

Airilalla on muutama, nim. kaksi Eurénin ruotsinkielistä koulu-teesivihkoa vuosilta 1850—51, edelleen 1860-luvulta 6 numeroa, jotka Airila pääättelee Eurénin tekemiksi, toimittamiksi tai kääntämiksi — miten, se ei hänen bibliografiastansa ilmene.

II

Syy, miksi vuorostani olen paneutunut Eurénin julkaisuhistoriaan, on seuraava. Olin laatinut alussa mainitsemaani juhlakirjaan kirjoitelman, jonka nimeksi tuli *Mies kahden kielikauden vaiheilla* ja jota itse luonnehdin "esseentapaiseksi". Sen koostamiseen minulla näet oli käytettävissäni vain kaksi pääsiäisenjälkeistä viikkoa 1968 ja se varsin suppea ja yksipuolinen osa Eurénin tuotantoa, minkä tavoitin omasta kirjastostani. Esimerkiksi Eurénin Hämeenlinnassa 1858—72 toimittamaa *Hämäläinen*-lehteä en päässyt ensinkään käyttämään ja Airilan bibliografisen tutkielman olemassaolosta en edes tietänyt. Näin pääsi sattumaan sekkin, että oman päättelyni nojalla mainitsin Eurénin teoksena 39-sivuisen kirjasen *Satatuhatta, kuvaus elämästä*, jota Airila ei samoihin kansiin joutuneessa numeroidussa luettelossaan mainitse, vaikka mainitseekin mahdollisuuden, että se olisi Eurénin kirjoittama. Hän nim. bibliografian päätettyään luettelee 10 pikku julkaisua, niiden joukossa tämän, joista eräät olivat ilmestyneet *Hämäläisessä* ja joiden suhteen — hän sanoo — "lähen-telee varmuutta se todennäköisyys", että ne ovat Eurénin kirjoittamia tai mukailemia. Hän lopettaa: "Eurénin tyylin ja kielen tarkka erittely voisi antaa selvyuden siitä, mitä näistä ja vielä muista mainitsematta jääneistä on hänen kirjoittamukseen katsottava."

Airila oli itse suomen kielen tutkija, joten avaimet olivat hänen ulottuvillaan. Nähtävästi kiire, joka oli saanut hänet tarttumaan helpolta näyttävään aiheeseen, esti häntä paneutumasta Eurénin kirjasten lukemiseen ja niiden kielen erittelyyn. Hän tyytyi toistamaan, mitä Eurénista aikaisemmin tiedettiin, ja lisäämään siihen muin kuin kielellisin perustein eräitä numeroita. Omasta puolestani taas olin suorittanut sen verran Eurénin käsialojen tarkastelua, että uskalsin lähdeluettelooni ottaa mm. juuri *Satatuhatta*-kirjasein. Tämän päätelmäni olin tehnyt tietämättä, että *Satatuhatta* oli ilmestynyt *Hämäläisen* vuosikerrassa 1858 jatkokertomuksena. Se ei ole eri-

painos sanan varsinaisessa merkityksessä: ladelma on toinen, rivien pituudet poikkeavat, onpa tekstiin pujahtanut tässä vaiheessa muutamia varsinaisia painovirheitäkin.¹ Mainitsen vielä, että alusta alkaen pidin selvänä viitteenä tekijään ”kuvauksen” miljöötä, Turkua Aurajokineen, Luostarin-, Puolalan- ja Kakolanmäkineen, Suruttomineen ja Tupikkalan rantoineen toisaalta, sen johdantokappaleen vertauskohtaa Hämeenlinnaa toisaalta.

Kun minusta on kuitenkin tuntunut tähdelliseltä tarjota tutkijoille, etenkin bibliografeille, havaintoesimerkki siitä, miten anonyymien tekstin kieli osaltansa — jopa viime kädessä — ratkaisee tekstin sanamuodon laatijan paljastumisen, otan tältä kannalta tarkasteltavakseni kyseisen ”uutelon” — tämän lajinimen oli Eurén sepittänyt ja hän käytti sitä itse, ks. *Hämäläinen* 1858: 8 — täten antaakseni muutamia menetelmällisiä viitteitä. On selvää, että eri tapauksissa erilaiset ennakkotiedot vaikuttavat metodiin. Oli aikoinaan verrattoman helppoa osoittaa, että Hartikka Speitz todella oli kauan tietymättömissä olleiden vuorityöasetusten suomentaja, tai erotella Suomettaren perustajien osuudet toisistaan lehden ensimmäisessä vuosikerrassa, hiukan vaikeampaa jo osua oikeaan vuoden 1835 Helsingfors Morgonbladin pseudonyymien *a-r-k* käyttäjään.² Tietysti on aina lähdettävä ajankohdan asettamista erikoisedellytyksistä. Murteet ja kirjakielen kulloinenkin kehitysvaihe on pääpiirtein tunnettava. Piileskelevä kynänkäyttäjä, jonka muita tuotteita ei tunneta, voidaan harvoin paljastaa pelkästään kielen nojalla, enintään voidaan päätellä, miltä ilmiansuunnalta ja millaiselta kirjallisen sivistyksen tasolta tekijää on etsittävä. Eurénin suhteen ei olla pulassa. Vaikka hänestä laadittuihin bibliografioihin olisi jokin virhe pesiytynytkin, on jo puolen tusinan hänen kirjoittamukseen luetun teoksen nojalla mahdollista rakentaa kaava hänen kielestään — juuri sellaisen olen esittänyt mainitussa *Hämeenmaa XIII:n* kirjoituksessani, enkä sen hahmotteluun ole käyttänyt useampaa kuin kuutta Eurénin

¹ *Hämäläisen* huoneesen on s. 12 ja 13 saanut epäeurenilaisen asun huoneeseen, maailmaan on s. 22 muuttunut asuun maailmaan mutta jäänyt kahdesti ennalleen, vaihtumat Puhtaimmassa > Puhtaimassa s. 3, pyörryttää > pyöryttää s. 21 tai yhä > yhtä eivät voi olla ainakaan kirjoittajan tarkoittamia.

² Ks. Virittäjä 1935 344—353; Suomettaren perustajien kirjoitukset lehden ensimmäisessä vuosikerrassa (Suomi-kirjan eripainoksia, uusi sarja 19), Helsinki 1947; Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 12 199—205 (1952).

suomenkielistä julkaisua (jätän laskuista pois kirjaseen *Satatuhatta* ainekset, koska sen oikeus kuulua tähän mainioon joukkoon olisi tässä todistettava). Tällä välin olen kuitenkin heittänyt vertailuverkkoni myös ennen kokemattomille Eurénin apajille. Aineistoni on nyt täydellisempi kuin vuosi takaperin.³

III

Eurénin tekemiksi varmistettujen julkaisujen suomen kieli on siinä määrin 1860:n tienoon kirjasuomen yleistä tyyppiä — olihan hän itse ohjeina käytettyjen kieliooppien tekijä —, että ensi silmäyksellä ei voi nähdä selvää rajaa v a i n hänelle ominaisten piirteiden ja muiden käyttämän kielityypin välillä. Ei esim. riitä, että Eurénin todetaan käyttävän epäjohdonmukaisesti *korkea-* ja *korkia-*tyyppejä (enimmäkseen jälkimmäisiä), ei riitä, että havaitaan hänen pääasiallisesti suosimiensa mon. 2. genetiivimuotojen ohella joskus käyttävän mon. 1. genetiiviäkin tai hänen johdonmukaisesti viljelemiensä *tta-*, *ttä-*päätteisten abessiivien joukkoon joskus pujahtavan vanhanaikaisemman (*ilman kaiketa paatumusta*), samoin kuin hänen johdonmukaisimmin säilyttämänsä karitiivijohtimen *toin, töin* joskus — varsin

³ Käytän seuraavia Eurénin varmojen tai sellaisiksi todistettavien julkaisujen nimilyhenteitä: AT = Ajantieto Turun kaupungista (1857), EA = Ensimmäiset alkeet ihmiskunnan historiassa (1858), EN = Erik Neljästoista (1858), HJ = Huvijuttuja (1866), Kar = Karkaus (1861), Kat = Katsola (1859), KJJ = Kuinka joet ja järvet Suomessa saadaan kaloja runsaasti kasvamaan (1858), KK = Kahden kauppa (1861), KP = Kuun pinta (1855), KS = Karhun sukukunta (1857), KT = Kaffe ja tupakki (1855), LO = Suomen kielen lukemisen opetus (1854), MA = Mikael Agrikola (1858), MEO = Muhammedin elämä ja oppi (1856), MK = Matkustava kisälli (1860), MSE = Muinaisten suomalaisten pakanalliset epäjumalat (1858), MT = Mikkolan torppa (1854), Muu = Muurahaiset (1857), MW = Maapapin Wakefieldissä elämä (1859), N = Noituri (1860), O = Odottamaton kohtaus (1865), Pää = Pääskys (1857), SisA = Sisäruuket (Hämeenlinna 1861), SisB = Sisäruuket (Turku 1860), SK = Suomalainen kieliooppi (1852, 1859), SL = Sanalennättimet (1856), SMM = Suomen maan meripedot (1855), SMP = Suomen maan pedot (1854), ST = Satatuhatta (1860), STT = Setä Tuomon tupa (1856), SU = Suomalaisia uuteloita (1858), TTA = Toimellinen ja taitava apilan viljelijä (1855), TTS = Toimellinen ja taitava sonnan hankkia (1857), VE = Valaselävät (1857), VH = Venäjän valtakunnan historia (1857), Ää = Äänestä (1853).

kin alkutuotannossa — korvautuvan länsimurteiden mukaisella diftongittomalla. Ei riitä, koska samantapaiseen horjuntaan syylistyivät tuolloin muutkin lähes pitkin linjaa. Itse horjuvuus on färkeä todeta. Eurén on eräissä seikoissa johdonmukaisesti epäjohdonmukainen. Helpoimmin tarkkailtava esimerkki on *kin*-liittännäisen *n*:tön rinnakkaisasu (*kuitenki, itseki*). Vielä 1840-luvun kirjeissä Eurén kirjoitti aina *kin*, vasta 1849 tulee näkyviin pari *ki*-tapausta. Jääköön pohtimatta, mistä yleistyvä siirtyminen tämän jälkimmäisen käyttämiseen on johtunut. Olen muutamain pistokokein päätynyt käsitykseen, että *n*:ttömien prosenttisuhde vaihtelee tavallisimmin 30—50:n välillä. Normaaleilta tuntuvat esim. seuraavista pikkukirjasista laskemani *ki*-määrät: Pää 33 %, MA 36 %, KP 37 %, SK:n johdanto 45 %, poikkeavilta taas STT 57 %, Kat 63 %. Näihin lukuihin ei ole paljon perustettava. Lähes epäilyttävältä tuntuu tämän piirteen kannalta MK, sillä sen 16 sivulta laskemieni 59 *kin*-esimerkin rinnalle en haravoidenkaan tavoittanut useampaa kuin yhden *ki*-tapauksen.

Jokainen kirjoittaja oli Euréninkin aikana omalla tavallaan sen verran epäjohdonmukainen, että hänen tyyppillinen käyttäytymisensä on hahmoteltavissa. Eurénia vielä luonnehtiakseni mainitsisin *k*:n astevaihtelun, jonka suhteen hän noudattelee kielioppinsa sääntöjä, mutta ei rikkeettömästi. Hän käyttää 3. persoonan omistusliitettä *nsa*, *nsä* jokseenkin aina silloinkin, kun toinen vaihtoehto, ”vokaalinpidentymä ja *n*”, olisi mahdollinen. Kuitenkin häneltä voi merkitä sellaisia esiintymiä kuin *itsekseen, toisinaan, kuullessaan* — pääasiallisesti siis tapauksia, joissa ei ole omistussuhdetta ilmaisevaa pronominin genetiiviä. Edellisinä vuosikymmeninä paljon huolta aiheuttanut suhdautumisen *ns*. ”loppuhenkosen” merkitsemiseen ei vaivannut kirjoittavaa Eurénia — hiukan ivallisesti hän kuvasi ”kadonneen kirjaimen palkitsemista” kirjeessään Vareliukselle 1846 —, hän pysytteli johdonmukaisesti sen merkitsemättä jättämisen kannalla. On kuitenkin sikermä tapauksia, joissa loppukahdennus on läpäissyt hänenkin tekstinsä: *ei olekkaan, mitä mahtaa ollakkaan*, ts. *kaan*-liittännäisen yhteydessä. Tämä piirre on vaistonvarainen, se esiintyy jo Eurénin 1846 kirjoittamissa suomenkielisissä kirjeissä: *en ihmettelekkään, en toivokkaan, ei olekkaan, en luulisikkaan*. En ole havainnut, että joku muu rajaisi ilmiön näin.

Luetteloa voisi jatkaa pitkältäkin (esim. aina *kiini, kiinittää, eilän, haukutella, raaka : raakat*). Mutta kysyttäneen jo, mikä merki-

tys sitten on luettelolla, jonka tapauksista mikään ei yksinomaan leimaa Eurénin kielenkäytön aluetta omaksi reviiiriksensä. Onpahan se, että kaikki tämä yhdessä luonnehtii Eurénia, muodostaa pohjavärin, jonka muuksi sävyttyminen ei enää ratkaisisi anonyymiyttä Eurénin hyväksi. Se on kielenkäytön yhdistelmä, joka on Eurénille luonteenomaisempi kuin kenellekään muulle. Kaikkeen puuttumatta kärjistäisin sanomiseni niin, että jos vielä mainitsematta jättämäni *sen, sin* -illatiivin (*huoneesen*) lisäksi seuraavista piirteistä viisikin toistuu samassa vuosivälillä 1850—70 ilmestyneessä anonyymissä tekstissä (eikä muiden kohtien suhteen ilmene jyrkästi poikkeavaa käytäntöä), niin indiisejä on riittävästi leimaamaan tekstin Eurénin kirjoittamaksi.

Nämä piirteet ovat:

1) Ns. yksikölliset komitatiivimuodot (esim. MT mies vaimonensa; STT vaimonensa, lapsenensa; MEO Halima miehenensä; AT arkkunensa, kynänensä, laivastonensa; VH perheenensä, joukkonensa; EN poikanensa; EA koko sotajoukkonensa);

2) ns. 5. infinitiivin asemesta 3. infinitiivin adessiivi omistusliitteenä (MEO Abu Talebin ollessa lähtemällänsä; AT hukkaan joutumallansa; MA koulut olivat riutumallansa; EN Sinne lähtemällänsä, koko seura oli lahoomallansa, oli kääryksi pantamallansa; EA koko yritys oli turhaan menemällänsä; MW sanoi olleensa kuolemallansa; MK oli nousemallaan);

3) ajanilmaus tyyppiä *kerran päiväänsä* (SMM Naarashylje ei kannu vuoteensa koskaan muuta kuin yhden penikan; AT 24 tynnyriä päiväänsä; MW ainoasti kymmenen penikulmaa päiväänsä, kerran vuoteensa; MK kolme päivää viikkoonsa);

4) kvasirakenteessa yksikkö (STT ei ollut mitään tietävänänsä; MEO oli näkyjä näkevänänsä; MK oli hän unessa näkevänänsä);

5) *ki*-liitännäinen yleinen edellä esittämissäni suhteissa;

6) loppukahdennustyyppi *ei olekkaan* (tämä esimerkki mm. julkaisuissa SK, Ää, MT, SMP, Pää, VH, Kat; muita esim. TTA etten minä kesantoa erittäin pidäkkään, Kat mitä mahtaa ollakkaan, MW pyydäkkään, epäilläkkään);

7) *h:n* metateesityypit *erhettyä, murhettia, unhottaa* lähes yksinomaisia, kuitenkin *vene, veneen, venettä, parahin* ja kerran merkitsemäni MT *erhetty*;

8) *sydämen, sydämellinen* samoin kuin *ensimmäinen*; geminaatal-

liset sydämessä suoranaisia poikkeuksia; edelleen aina *kiini, kiinnittää, päälikkö* (josta poikkeuksia);

9) sananalkuiset konsonanttiyhtymät vierasperäisissä sanoissa *klasi, plankku, plakkari, trenki, tröijy, krouvi, frouva* yleisiä, mutta eivät poikkeuksetta; aina *Stockholmi*;

10) muutamakin seuraavassa tarkastelussa esitettävistä sanastollisista eurenilaisuuksista.

IV

Tarkasteluni varsinaisessa aiheuttajassa, kertomuksessa *Satatuhatta*, tavataan näin pinnalle keräämistäni eurenilaisuuksista seuraavia:

- 1) 34⁴ kuningas oli puolisonensa tullut kaupunkiin;
- 2) 17 nousi Maria ja oli jo lähtemällensä;
- 3) 14 kuinka pitkälle voi se ostaa, joka päiväänsä ansaitsee kuusi markkaa;
- 4) 13 ole nyt siinä itkevänä;
- 5) *kin*-tapauksia tarkistamattoman pöimielmani mukaan 54, *ki*-tapauksia 28, jälkimmäisiä siis noin 34 %; milloin *olikin*, milloin *oliki, kumminkin ~ kumminki, kuitenkin ~ kuitenki, muutkin ~ muutki*, kun taas *ainaki, ennenki, itseki* näyttävät edustavan pelkkää *n:ttömyyttä*;
- 6) 6 minä en häntä muistakaan, 8 joka ei olekkaan ihmeteltävä, 20 Paras on ettemme tästälähin toinen toistamme näekään (mutta 5 Silmiänsä ei hän — — tohtinut nostaakaan);
- 7) 27 erhetys, surkuteltavaan erhetykseen, 17 mürhettinut, 8 unhotus, 34 unhotettiin; valheen, murheellista, ihmetteli, vaihetteli ym.;
- 8) sydämet, sydämeistä, sydämessänne, sydämellisesti jne. monen monta kertaa; ensimmäinen; 19 kiini, 22 kiinitti;
- 9) 3 klasit, 15 krouvivelkansa, 21 plakkariinsa, 22 Stockholmista.
- 10) Sanaston erikoisuudet ovat kuin väritäpliä, jotka

⁴ Sitaattia edeltävä numero tarkoittaa käsiteltävän julkaisun sivua.

erottuvat näkyvimmiksi eurenilaiselta pohjalta, joka edellisenkin perusteella jo selvästi on alkanut hahmottua. Tähän mennessä esittämani nojalla uskaltaisin jo väittää, että kukaan muu kuin Eurén itse ei ole voinut panna paperille (ensin 1858 *Hämäläiseen* kirjoittaessaan) *Satatuhatta*-nimistä kaunokirjallista kertomusta. Varsinaisen vahvistuksen antavat kuitenkin kirjoittajan leksikaaliset valinnat. Ne tukevat toinen toistansa. Tämän kirjaseen tunnusomaisesti eurenilainen sanapoihielma näyttää seuraavanlaiselta.

ainoasti pro *ainoastaan*: 7 ainoasti kahden kesken, 17 tapahtui ainoasti aamusin, 19 muutaman sanan ainoasti voin sinulle lähettää, 26 ainoasti toisinaan jne. Poinninnoissani on 6 esiintymää. Sana toistuu itsepintaisesti kaikessa Eurénin tuotannossa, sitä ei voi olla huomaamatta. Nykyinen *ainoastaan*, *ainoastansa* on aivan harvinainen.

viiminen: viimisen, viimiseksi, viimiselläkin, viimisiä jne. ainakin seitsemästi pro *viimeinen*, joka ei ensinkään tässä tekstissä esiinny. Suurin piirtein sama on laita julkaisuissa Ää, SMM, KT, STT, AT, VH, Pää, MA, EN, EA, MW, varmaan muissakin, joita en tältä kannalta tarkastanut. Nykykielen *viimeinen* vilahtaa näkyviin varsin harvoin (esim. MT, SMP, SMM, STT, MK). *ainoasti* ja *viiminen* ovat esiintymistiheydensä vuoksi luotettavimmat oppaat anonyymien Eurénin jäljille.

armas 'poloinen, parka, raukka': 26 armaan lapseni olet sinä tappanut. Vrt. SMM Armas elävä [talosta häädetty kesy hylje] oli tullut yöllä — — ja hakenut tavallisen leposijansa; AT Brahen viisaan päätöksen kautta pelastettiin armas Eolenius kuolemasta; MW tuo armas tyttö [= harhautunut tyttäreni].

erinomattain 'varsinkin': 3 Turussa, erinomattain luostarin mäellä, 28 puheli — — kaikista ihmisistä — —, mutta erinomattain ylkämiehestänsä. Vastaavia toteamuksia voi tehdä kaikista Eurénin julkaisuista.

erä, *tällä erällä* 'tällä kertaa', neljä samanlaista esiintymää, esim. 15 puhutte väärin, tällä erällä itseänne vastaan. Sama esim. AT 9, MW 43, 49 ym.

hengestyä 'hengästyä': 12 hän jo tällä pitkällä tiellä oli hengestymäisillensä (huom. 5. inf., jota Eurénkin joskus käyttää). Vrt. MW tarvitsisi — — mennä koko kirkon läpitse penkkiinsä hengestyneinä ja punottavaisina.

joksikin 'jokseenkin, melkein': 3 Tämän ensimmäisen aikakauden

rakennuksia nähdään joksikin puhtaina vanhoissa — — kaupungeissa, 18 muisti hän — — hänellä olevan joksikin hyvä hame, 18 se myös onnistui, vaikka joksikin vastahakoisesti. Vrt. SMM Tämä on joksiki edellisen kaltainen, joksikin nopiasti; KP jos kuun ympärillä olisi ilmaa joksikin vahvalta jne.

kalpea, *kalpia*, *kalpee* 'kylmä, kylmyys, viileys': 19 Kuoleman jähdyttävä kalpia täyttää sydämeni. Tavallisemmin adj. 'viileä, kylmä'; esim. Ää kalpeampi ~ kalpeempi (ilma) 'viileämpi'; MT kalpeessa, pimeässä ja ikävässä majassa; KT (Arabian eteläpäässä) on vähän kalpeempi ilma; MEO kalpeessa rotkossa Hiran vuorella; MW näkyy kurjuuden laakso — — pimiäksi ja kalpeeksi.

kamoksua: 35 mies, jota kaikki kummastelivat ja melkein kamoksivat. Vrt. MT ei kamoksunut, EN kamoksunut jne. Myös *kamo*, esim. KP muiden kamoksi.

kevä 'kevät': 16 Kevä lämpeni; Keväilmat sulattivat jo talvisia lumia, 31 keväaurinko. Vrt. SMM kevämyrskyt, TTA keväsateet, MK keväpäivänä.

kietana '(tytön) heilakka': 12 Missä olet sinä ollut, kietana? Vrt. MW nuot nenäkkäät kietanat. Kolmas esimerkki SisA, jonka kuuluminen eurenianaan tulee tuonnempana puheeksi: sinä parane-matoin kietana.

lyhy: 39 isä vihdoin sanoi pojalle lyhyen elämäkertansa. Vrt. SMM lyhy, lyhyt 'lyhyet', MW lyhyllä jne.

menetys 'menettely, käyttäytyminen': 35 Tämä hänen [Kustaa IV Aadolfin] jäykkä ja mieletön menetyksensä karkoitti vihdoin hänen — — Ruotsin valtakunnasta. Sana on ajan kirjakielessä yleinen, Eurénillakin monissa julkaisuissa, esim. SK, MW, MK.

nimeksikään: 15 ihana muisto nuoruudestas, jota minulla ei ole nimeksikään ollut. Eurén viljelee tätä tuolloin nähdäkseni harvinaista sanaa eri julkaisuissaan, esim. TTS ei nimeksikään ole ruokamul-taa.

nutkuttaa: 14 Maria nutkutti surullisesti päätänsä. Vrt. STT he — — huokailivat ja nutkuttivat päätänsä; MW luettuansa kirjeen nutkutti hän päätänsä ja sanoi . . .

pitkittää 'jatkaa (tekemistä, toimintaa)': 8 Kirjoittaja vaan pitkitti [kirjoittamista] hänen sanansa mukaan; 37 Toiset luulevat, pitkitti edellinen puhuja, hänen löytäneen aarteen. Samaa merkitseviä esimerkkejä poimituna mm. MA, EA, MW.

pitkällinen: 5 Pitkällinen kärsiminen oli hänen luontonsa karaisnut. Vrt. MEO hänen pitkällisestä poissa-olostaan; AT Mutta ei Danskän valta tällä erällä ollut pitkällinen; VH Näin syntyi ankara ja pitkällinen sota; EA kristillisyyden ja muhammedilaisuuden pitkällinen taistelu.

pitkällöisesti 'hitaasti': 9 Omapa se syyni että pitkällöisesti kirjoittelen; 10 minä niin pitkällöisesti olen tämän toimituksen tehnyt. Vrt. EN sovinto kävi hyvin pitkällöisesti, [varustelu] kävi pitkällöisesti.

seuraamus: 33 En — — aavistanut niin ankaria seuraamuksia töistäni. Vrt. SMP kissan puremat haavat ovat saattaneet pahat seuraamukset; MA Tässä asetuksessa nähdään seuraamus siitä kunnottomuudesta, joka . . . ; EA Merkillisiksi kutsumme kaikki [tapaukset], joilla on ollut — — hyvät taikka pahat seuraamukset; Luopumus oli — — ensimmäinen seuraamus synnin lankeemuksesta; MW varovaisuus taitaa estää monet sen pahat seuraamukset.

tallita (~*tallittaa*) 'pitää tallella, säilyttää': 34 olet oppinut vähällä elämään ja — — enemmänki tallitsemaan. Vrt. MEO tallittivat ja hoitivat kukin oman osuutensa; AT kruutia — — silloin tallitettiin eräässä talossa pohjan puolella jokea; EN lippaat, joissa — — parikunta tallitti kalliuksiansa; EA [Jumala on] maan ja vuorten kerruksissa tallittanut todistuksia — — tuomioistansa.

teeskellä ~ **teeskennellä**: 8 teeskellen vakuutta sanoi hän työlle, 18 Kirjoittaja — — teeskenteli itsensä niin surulliseksi kuin mahdollista oli. Vrt. MK etpäs ole niin tyhmä, kuin teeskentelet; MW [komendantit matkalla] kylään, jossa aikoivat teeskellä 'näytellä'. Eurénilla oli *teeskentelijä* 'näyttelijä' (Kat 3), *teeskelmä* 'näytelmä' (STT 7).

tervetultu 'tervetullut, terve tuloa': 5 tervetultu hyvä lapsi. Vrt. MEO tervetultu sinä Herran apostoli; AT sentähden oli rauha sen paremmin tervetultu, MW sitä enemmän tervetultu on hän? tuo armas tyttö on tervetultu tähän sydämeen. Myöhemmin myös terve tultuasi (MK).

toki 'kuitenkin, silti': 8 Toki toivon minä — — että voit hyvin. Tämän sanasen yleisyys pistää silmään pitkin Eurénin tuotantoa: EA Toki tarvittiin vielä kolmas ristiretki.

tosin 'kyllä, totta kyllä': 14 Tullessa taudin lievityksen, te tosin minusta toisin puhutte, 15 Väärin minä tosin tein, että . . . Näin käy-

tettynä sana on tavallinen Eurénin koko tuotannossa, esim. KT Tässä tosin ei ole kaffejuomisen alkua osoitettu.

typityhjää: 15 vei hän maitoastian huulillensa ja joi sen typityhjäksi. Vrt. AT Kaupunki — — ryöstettiin typityhjäksi; SMP useampi kettu samalla paikalla hävittävät jänekset typityhjään.

uuteliaasti, uuteliaisuus: 22 ensimmäiset tuliat yli meren vastaan otettiin niin uuteliaasti, 23 uuteliaisuudesta riensivät ihmiset rantaan, 35 Moni tydytti uuteliaisuutensa silläkin. Vrt. SMM tämä hylje kyllä on suuri pelkuri, mutta myös kovin uutelias; MW Kuitenki oli heidän uuteliaisuudellansa se vaikutus jne.

vaalea 'kalpea', vaaleus 'kalpeus': 12 hän oli — — hirveän laiha ja vaalea; 19 Vaalea kuin kuolema; 26 kuolon vaaleus loisti hänen kasvoiltansa. Vrt. STT Evangelina pysyi vaaleana, heikkona lapsena; MEO he löysivät hänen seisoalla, mutta vaaleana ja vapisevana; VH [slaavien] vaalean verinen muoto ja valkoinen tukka osoitti Europan perisukua.

vehkeet 'tehtävät, toimet, pyrinnot': 22 hänen mielensä viehähdytti helposti pois koko tämän elämän vehkeistä. Vrt. VH seuraavina vuosina olivat sodan vehkeet vaihtettavaiset; Myös rauhallisissa vehkeissä oli keisarinna Katarinan aikakausi . . . ; EN Tämä saattoi myös Ruotsin ensimmäisiin vehkeisiin toisella puolen Itämeren; MW [kartanon herran] taipumus tällaisiin [halpamaisiin] vehkeisiin oli aivan hyvin tunnettu.

veitikka 'vallaton t. ilkeämielinen vehkeilijä, lurjus, konna': 35 kuin muutamat veitikat väkijoukosta jotakin pilkkapuheita hänestä lausuivat, käänsi hän aina pois niiden puolesta. Vrt. STT hän oli tunnotoin veitikka; Hän maksoi näille veitikoille [karanneiden orjien takaa-ajajille] edeltäkäsikin paljon rahaa; EA Balboa, eräs rohkea veitikka ['rosvoileva retkeilijä, soturi']; Koko laumat sotaista ja saaliin himoisia veitikoita (vikingejä) purjehti vuosittain . . . ; MW minä havaitsin että hän oli sattunut jonkun veitikan käsiin [naisenryöstö]. Eurénin *veitikka* ei ole pelkkä kujeileva velikulta, kuten tätä taustaa tuntematta voisi *Sadantuhannen* sitaatista luulla, hän on ilkeä ja kelmi.

välistäin 'toisinaan, joskus': 9 Mitä ihmettä siis jos hän välistäin on äreä, 21 polvet notkuivat aina välistäin niin että hän oikein horjahteli. Samasta käytännöstä on useita poimintoja seuraavista: Ää, SMP, SMM, KT, EN. Vaikutelmani on, että niitä olisin saanut mistä Eurénin julkaisusta tahansa.

ylöllinen 'liika, liikanainen, tarpeeton': 30 Minä olisin sen jo ennen ilmoittanut, mutta olen aina ajatellut että joku luonnon tapaus — — tekisi sen ylölliseksi. Vrt. KT ei ole — — sitä ainetta — — joka ei ylöllisesti nautittuna tulisi vahingolliseksi; TTS [On ojitettava] että ylöllinen vesi pääse vuotamaan maasta; MA nyt oli varsin ylöllistä lähteä Romiin paavilta saamaan pispan arvoa ja virkaa; EN ylölliset pyhäpäivät 'liian monet'; EA Se matkaansaatti tukevan vastuksen vasten paavin ylöllisiä vaatimuksia. — *ylöllisyys* 'ylellisyys': 5 Neito, vaikka ei ylöllisyyteen tottunut, kummastui toki, 24 Ei mitään muuta kuin ylöllisyys ja hekuma. Käytäntö vanhastaan tuttu.

Olisi helppo jatkaa luetteloa toisilla yhtä ilmeisillä, mutta vähemmän tulkittavilla. Esim. 17 ehtimiseen 'alinomaa', 36 ehtoolla, 32 ehtopuolella, 6 epäily 'epätietoisuus, epätoivo', 29 kärvänen, 5 tilaisuus 'tila, kunto', 3 tykkänään, 4 tytyväisesti, 25 tytyväisenä, 23 äsköttäin — kaikilla näillä vanhan kielen tyyppisanoilla on vastineita Eurénin ennestään tunnetussa tuotannossa.

Ehkä ei ole ennenaikaista päätellä, että G. E. Eurénin julkaisujen luetteloon on merkittävä ehdottoman varmana lisätapauksena

1. *Satatuhatta, kuvaus elämästä*. Hämeenlinnassa, painanut G. E. Eurén, v:a 1860. Omalla kustannuksella. 39 s. 8:o.

V

Sovittakoon siitä, että määrittämismenetelmäni saatua edellisestä riittävästi havainnollistavaa valaisua seuraavia Eurénille kuuluviksi selittämiäni tapauksia esitellessäni luovun sellaisten kielen piirteiden luettelemisesta, jotka joka tapauksessa sopeutuisivat edellä hahmottelemaani kuvaan, myös nimenomaan sen 1—9:llä numeroituun kärjistyksen. Niinpä rajoitun nyt seuraavassa pääasiallisesti mainitun kärjistyksen 10. kohtaan, sanastohavaintoihin, koska ne loppujen lopuksi edustavat asian havainnollisinta puolta. Otan puheeksi "uutelon", *Hämäläinen*-lehdessä ensin 1858 jatkokertomuksena ilmestynen "kuvauksen", jonka erillisjulkaisu on (aivan kuin Airila uumoili, vaikka ei uskaltanut asiaa ratkaista) otettava Eurénin bibliografiaan lisätapauksena

2. *Noituri, kuvaus jokapäiväisestä elämästä*. Hämeenlinnassa, painanut G. E. Eurén, v:na 1860. Omalla kustannuksella. 36 s. 8:o.

Toteaisin vain, että Eurénille tyypillinen yksiköllinen komitatiivi (viulunensa N 25), ns. 5. infinitiiviä korvaava tyyppi rupeemallansa (N 12), putoomallansa (N 7) ja jo erikoiseurenilaisiksi todetut sanat *ainoasti* (N 3, 6, 13, 15 jne.) ja *viiminen* (5, 15, 17, 35 ym.) värittävät tätäkin tekstiä. Muuta edellisestä tuttua sanastoa: *epäillä* 'epäroidä' (22 minä tottelen sinua epäilemättä), *erinomattain*, *kalpea* (6 metsässä oli kalpeeta), *kamoksua*, *kamoksuttava*, *kamoksutti*, *menetyt* (11 ihmetteli vaimonsa menetystä), *seuraamus*, *tervetultu* (15 Tervetultu poikaseni), *typityhjä* (13 meidän kreivi, se syö maat ja manteret typityhjäksi), *vaalea* (34 kasvoilta oli hän myös vaalea, niinkuin uhri, mutta silmissä paloi taudinmoinen tuli), *veitikka* (35 puolijuopuneet veitikat väkijoukosta sanoivat...).

Tämän jälkeen nivon *Noiturin Sataantuhanteen* esittelemällä sanastoa, jota edellistä lukiessani en ollut vielä pannut merkille muusta Eurénin tuotannosta kuin jälkimmäisestä, määritettävästä:

kutkaus: 29 ei levotoin sydän sallinut unen kutkaustakaan heille. Vrt. ST Ei unen kutkausta voinut saada hän silmiinsä.

mötistä 8 Niin näettehän, mötisi Jussi, näettehän se on niin. Vrt. ST 8 Ei siis, mötisi äijä itseksensä, ole mitään epäilystä. Nykykielen vastaava *mutista* tulee sekin vastaan Eurénin kielestä, nim. myöhemmin mainittavasta *Huvijuttuja*-kokoelmasta (157, 158).

höpistä 8 Jussi avasi silmänsä suuriksi ja höpisi: "Niin, sepä tosi on... Vrt. ST huulet höpisivät, vaan ei niiden partailta mitään lähtenyt.

hermottomuus 'tainnus': 29 [Anna makasi hermotoinna] — — Anna, jonka hermottomuus vähän oli paennut. Vrt. ST hermottomuudesta vaipui hän huokaten maahan.

hiiskua 'hievahtaa, huokaista, kuiskaista': 16 kohta oli hän tottelevainen kuin lammas, paeten hiiskumatta lymyynsä. Vrt. ST 6 "Minä olen onnetoin", sanoi hän hiiskuen.

kaapi pro *kaappi*: 5 musta tamminen kaapi, vrt. ST 5 Takaseinässä oli kaapi, 33 kaapin takaseinässä, 38 nähden edesssänsä seinässä vanhan kaapinsa.

kertoa 'kerrata, toistaa': 14 Saara antoi hänen nyt kertoa koko keinon [nim. neuvotut taikatemput], vrt. ST 9 Kirjoittaja — —

luki toisinaan kertoen muutamia sanoja [sanelevan] tytön puhetta seuraten.

murrettu, murto- (katto): 35 murtokattoinen rakennus, ST 4 katot murrettut ja peljättävät.

raiti 'lakana': 20, vrt. ST 12.

välimmiten 'väliä pitäen, välillä': 28 Välimmiten kävivät hänen ajatuksensa — — nähtävänsä puoleen. Vrt. ST 9 näin puhellessa kirjoitteli ukko välimmiten.

välitellen 6 kuului oven kolkutus hiljaisesti ja välitellen. Vrt. ST 28 Maria on välitellen täydessä järjesssä, välitellen taas vaipui hän hourauksiin.

vävähdy 'vavahdus', **vävähtää**: 27 tyttöin sydän vävähti kaikkein vähimmästäkin kopauksesta. Vrt. ST 26 toisinaan näytti heikko vävähdys ettei elämän lanka vielä kokonaan ollut kaikonnut.

Tämä aineisto muuten samanlaisen kielityypin keskellä oikeuttaa lukemaan nämä kertomukset saman kynän tuotteiksi. Esittääkseni kumoamattoman varmaa lisää tähän vielä muutamia *Noiturin* sanojen rinnastuksia vanhastaan tunnettuun Eurénin tekstiin.

hyvällillä 'suosia, arvostaa, mielitellä': 21 keikareista, jotka minun rahojani hyväilivät. Vrt. MA [Kustaa Vaasa] hyväili — — kaikkia opettajia, jotka tätä uutta oppia harrastivat; tätä uutta keinoa [kirjapainoa] erinomattain hyväili — — Ingeborg Tott.

hyväänsä, kuinka hyväänsä = kuinka hyvänsä, miten tahansa: 35 Ja kuinka hyväänsä: tapahtukoon Jumalan tahto. Vrt. SK tulkoon alku mistä hyväänsä, olisit kuinka oppinut hyväänsä, olkoon aine mikä hyväänsä; LO Mikä ääntäväinen hyväänsä; TTA missä tilassa hyväänsä; AT kuinka hyväänsä, TTS kuinka huonon heinän hyväänsä; MW otettakoon rahat mistä hyväänsä, Minä hetkenä hyväänsä jne. ST sisältää nykykielisen muodon: 10 Tule kuinka usein hyvänsä, mikä ei muutenkaan täysin puutu Eurénin käsialoista. Muutamaa vuotta myöhemässä tuotannossaan Kivi viljelee samaa kahden omistusliitemuodon kontaminoitumaa, esim. KT I 183, 337, 348. Eurénilla oli v. 1846 esiintynyt muodot *hyvänään* ja *hyvänänsä* (Hämeenmaa XIII 219, 220).

kestkiivari: 30 lähimpään kestiivariin. Vrt. AT kestiivarit, EN kestiivarien, MW kestiivariissa.

kuullella: 17 Vanhempi istahti ja kuulteli vakaasti. Vrt. MEO kuultelemaan, MW kuulteli, MK kuuleltuansa.

käpäle: 6 Kolli nuoleskeli käpäleitänsä. Vrt. SMP etukäpäleissä, takakäpäleissä. Parista muustakin eurenianaan liitettävästä julkaisusta olen todennut saman *käpäle*-sanan toisinnon.

mittomaari: 6 mittomaarin aatto. Vrt. SMM mittomaarin aikana. Julkaistessaan *Noiturin* 6 vuotta myöhemmin uudestaan Eurén vaihtoi mittomaarin juhannukseen.

penikulma: N 17, samoin *n:ttömänä* läpi Eurénin tuotannon. Mainitsen huvin vuoksi, että katsellessani J. W. Lilljan 1858 anonyymina painattaman *Toivolan Annin* mahdollisuuksia joutua Eurénin bibliografiaan törmäsin heti ensi sivulla muotoon *peninkuulemaa*. Se jo olisi voinut ratkaista.

taan 'taakse': 7 nyhjäten tukkaansa korvain taan. Vrt. SLO eteen eli taan, SMM takajalat taanpäin.

teeskelmä 'näytelmä, ilveily': 27 Anna — — meni ainoasti pahoin mielin tähän teeskelmään. Sanan esiintyminen STT:ssä todettiin jo edellä.

totto ~ toto 'avotakka': 11 puhalla kolme kertaa ylös totoon. Sana tulee vastaan tuonnempana.

tuuditella: 15 koska sinua rinnoillani tuuvittelin. Toinen tapaus myöhemmin selvitettävästä Sisarukset A.

typerä 15 hänen kasvonsa olivat vaalistuneet ja typerän näköiset. Yhteydestä päätellen 'hölmö' tai 'hölmistynyt', ellei 'turta, turtunut'. Vrt. SMM, jossa konkreettisesti 'kömpelö': tämä [hyljelaji] on liikunnoissansa typerä ja raskas; [sen] Jalat ovat lyhyt ja typerät. ST 15 *typertyä 'turtua'*; Joka koko elämänsä läpitse niin kärsii kuin te, sen luonto vihdoon typertyy ja katkeraksi muuttuu.

täpityysi: 5 [akkuna] täpityynnä kärväsiä. Vrt. TTS [maa on] puolan eli sianpuolan varsia täpityynnä. *Noiturissa* myös *typityhjü* s. 13, ks. edeltä.

äräillä 'sopertaa, äristä tjs.': 8 Näin äräillen luuli Jussi viisas-televansa ... Vrt. STT istui hän taas loukossansa raamattu kädessä ja äräili vaivalloisesti: "Älköön — teidän — sydämenne — murheellinen olko."

Noiturin kieli sisältää runsaasti Hämeen ja Lounais-Suomen murteisiin palautettavia sanoja (esim. *hätiä 'hätäillä'*, *kirpilä, koiso, käväistä 'lakaista'*, *liperi, maista, ometta*), joihin ei tässä yhteydessä ole aihetta poiketa.

VI

Airilan bibliografisen tutkielman viimeinen kappale alkaa seuraavalla virkkeellä: "Voi pitää varmana, että esim. *Sisarukset*, joka aiemmin ilmestyi Eurénin turkulaisen pääkustantajan Lilljan yllämainitussa sarjassa, mutta uutena painoksena siirtyi Eurénin painoon, on hänen kädestään." Valitettavasti tähän sisältyy oikaistava virhe. Lilljan *Lukemisia Kansalle* -sarjan *Sisarukset* ja Eurénin kirjapainossa vuotta myöhemmin (1861) ilmestynyt samanniminen novelli ovat kaksi täysin eriaiheista tuotetta. Vilkaistu kummankin ensi sivuihin olisi riittänyt todisteeksi. Edelliset sisarukset ovat vanhan maalaispapiin 20-vuotiaat kaksoset, kun taas jälkimmäisen tytöt ovat eri-ikäiset ja keskenään vain puolisisaret rikkaan hovineuvoksen kaupunkilaiskodissa. Olisiko oireellista, että bibliografi tyytyy joskus pelkkään nimiöön ja muihin yhtä ulkopuolisiin faktoihin? Airila on silti arvannut oikein tarjotessaan *Sisaruksia* Eurénin tilille. Hän on huomannut, että tämänniminen anonyymi jatkokertomus oli vähän aikaisemmin ilmestynyt Eurénin sanomalehdessä (*Hämäläinen* 1860: 5—8). Mutta tämän intrigi on identtinen vain hänen omassa kirjapainossaan valmistuneen erillisjulkaisun kanssa. Tavallisuudesta poiketen sanomalehtinovellin otsikkoon on liitetty sana "mukaus". Tämä on Eurénin kaunokirjallisten seipitteiden alkuperän selvittelyn kannalta hyvä huomata. Mukaelman kielestä saadaan yhtä selvät ja kumoamattomat todisteet Eurénin itse suorittamasta kynätyöstä. Mainitsen nyt jo vain muutaman esimerkin: *ainoasti* toistuu, *viimisinä* hetkinä, *hyväilen* 'suosin', *ehdimiseen*, *tällä erällä*, *itki kollotti* (vrt. ST 15 Maria rupesi nyt suuresti itkeä kollottamaan), *kietana* (5 sinä paranematoimien kietana, 8 Kuinka taitaa kukaan ottaa tuonlaisen huikentelevaisen kietanan), *kuullella*, *tuuditella* (5 tuuvitteli tätä itkeväistä lasta), *välitäin*, *hölö* (8 Lahjunen on hassu hölö, vrt. ST 24 Oletkos nyt peräti hölö päästäs); 14 pysähtyi *epäillen* ['epäröiden'] oven *taan*, *valistua* 'kalveta' (6 Klara valistui vielä kovemmin, vrt. N 15 hänen kasvonsa olivat vaalistuneet) jne. On selvää, että eurenianaan on lisättävä

3. *Sisarukset*. Hämeenlinnassa, painanut G. E. Eurén v.na 1861. Omalla kustannuksella. 23 s. 8:o.

Entä sitten

4. *Sisarukset*. Turussa, J. W. Lilljan kirjapainossa, 1860. Luke-
misia Kansalle. N:o 123. 16 s. 8:o.

Tälle antamani numero ilmaisee käsitykseni. Tosin asia ei ole aivan ongelmaton. Niinpä sellaista seikkaa, että kirjanen puuttuu ÅU:n (Lilljan) Eurén-bibliografiasta, ja vielä enemmän sitä, että kaksi samannimistä kertomusta suunnilleen samanaikaisesti ilmestyy saman tekijän (suomentajan, mukailijan) tuotannossa, täytyy pitää oudostuttavana. Olisiko niin, että Eurén on antanut omiin maa-seutukuvitelmiinsa liittyvän käsikirjoituksen Lilljan julkaistavaksi, mutta sitten tavannut vieraskielisestä kirjallisuudesta sopivan suomennettavan, vieläpä *sisarukset*-sanalla otsikoitavan novellin, jota hän ryhtyi ”mukailemaan” sanomalehteensä ja joka ilmestyi *Hämäläisessä* helmi—maaliskuussa ehkä ennen kuin turkulainen *Sisarukset* ehti julkisuuteen. Omituista vain, että ÅU:n julkaisema Eurénin bibliografia ei tätä kirjasta mainitse. Sen on täytynyt unohtua, kuten siitä on unohtunut muutakin, jota sitten on lisäilty ankaraan aakkosjärjestykseen laaditun listan loppuun kahteenkin erään.

Tärkeintä nyt esitettävän kannalta on, että tämänkin *Sisarukset*-kertomuksen kieli on kuitenkin eurenilaista, ja se ratkaisee. Jos siinä esiintyykin *viimeiset* ja *viiminen* puuttuu ja jos tyypillisen *sydämelläni*-muodon ohella on muutamasti *sydämen*, *sydämmellisiä*, niin siinä on kuitenkin useita *ainoasti*-tapauksia. Pantakoon merkille yksiköllinen kvasirakenne: 2 ei ollut tuntevanansakaan, 12 ei ollut näkevänänsä eikä kuulevanansa, 12 oli näkevänänsä, 9 oli kokonaan jäävänänsä. Muita esimerkkejä: 11 He käskivät hänen olla *terve-tultuna*; 11 *Välistöän* saattaa tuntua; 14 Silmät — — *töröttivät* päässä (vrt. ST 19 aivan sama fraasi), 6 *mitä hyvänsä*, 6 *kamoitava* aavistus, 2 kahden *penikulman* työ, 3 ”Joska olisin ollut viisas — —”, *mytisi* ukko; *valistua* ’kalveta’ 6, 3 ja 10. Tämöisten ohella on sellaista, mikä ei ole tavallisinta Eurénia. On esim. *kestikievari* muista julkaisuista tavattavan *kestikievarin* asemesta. Mutta nyt käy aiheelliseksi verrata tätä *Lukemisia Kansalle* -sarjan n:oa 123 sitä välittömästi seuraavaan n:oon 124, *Matkustava kisällä*. Se on ÅU:n (Lilljan) todistuksen mukaan Eurénin julkaisu, ja siinä esiintyy myös *kestikievaritalo* ja *kestikievarinpito*. Kummallekin yhteinen

sana on *puoletoin* 'vallaton, raisu, holtiton', jota en toistaiseksi tunne muista Eurénin kirjoista. Kun lähemmin vertailee näitä kahta peräkkäin ilmestynyttä vihkosta, havaitsee niissä muutakin, mikä ei ole aidointa Eurénia, esim. *viimeinen*, *sydämmellinen* kummassakin. Miten nuo muutamat samansuuntaiset poikkeamiset tulkittaneenkin, tuntuu mahdottomalta menetellä toisin kuin olen tehnyt, ts. olla lukematta tätäkin *Sisarukset*-novellia Eurénille kuuluvaksi.

VII

Esittämäni kasuistiikka on toivottavasti vakuuttanut lukijan siitä, että neljästä käsittelemästäni pikku julkaisusta kolme Hämeenlinnassa painettua ei ole vain G. E. Eurénin kustantamia, vaan hänen kynästään lähteneitä — olivatpa sitten "mukauksia" kuten *Sisarukset* tai osalta omintakeisia — ja että neljäskin, Turussa painettu, on saman tekijän kynäntuote. Nyt voisin tapaus tapaukselta edeten jatkaa kieleen perustuvaa erittelyä sen anonyymisen kirjallisuuden piirissä, jota 1850—60-luvuilla on ilmestynyt Turussa ja Hämeenlinnassa tai muualla päätyäkseni joissakin tapauksissa Euréniin. Katson kuitenkin jo saavuttaneeni tarkoitukseni, olen esitellyt kieleen perustuvan metodini. Bibliografi, joka perustietojensa nojalla voi käyttää valmiiksi sorvaamiani avaimia Eurénin kieleen, jatkakoon tästä. Avainten ohella en kuitenkaan malta olla luovuttamatta hänen käyttöönsä eräitä valmiita lisätapauksia, joita olen kohdannut levittäytyessäni hiukan muuhunkin kyseisen ajan tuotantoon. Siten pidän täysin varmana, että mm. seuraavat painatteet on vietävä Eurénin nimiin:

5. *Huvijuttuja*. 1. Vihko. Hämeenlinnassa, painanut G. E. Eurén, v. 1866. Omalla kustannuksella. 160 s. 8:o.

Olin tästä analysoinut ensimmäisenä olevan *Noiturin* vuosia ennen kuin tiesin sen ilmestyneen aikaisemmin sekä *Hämäläisessä* 1858 että erillisenä kirjasena. Kirjan muuta sisältöä silmäiltyäni olen pannut merkille Eurénin kynän luonteenomaisuuksia vähin kaikkialta. Näyttää siltä, että tämä novelli- ja kaskukokoelma on syntynyt samoin kuin Eurénin *Suomalaisia Uteloita* (1858, 184 s., 2. painos 1878) ja sen jatkoksi. Kummassakin on hänen aikaisemmin sanomalehtiin (*Sanomia Turusta ja Hämäläinen*) kirjoittamiaan kaunokirjallisia

yritelmiä. Suomalaisen novellistiikan alkutaipaleen kuvaus olisi mielestäni aukollinen, jos se kulkisi K. J. Gummeruksen ja Th. Hahns-sonin lähimmän edeltäjän, G. E. Eurénin ohi vaieten.

6. *Kahden kauppa*. Hämeenlinnassa, painanut G. E. Eurén, v. 1861. Omalla kustannuksella. 32 s. 8:o. — Ilmestynyt jatkokertomuksena *Hämäläisessä* 1860: 12, 13, 17—20. Kielen todisteet ratkaisevat.

7. *Karkaus*. Hämeenlinnassa painanut G. E. Eurén v. 1861. Omalla kustannuksella. 30 s. 8:o. — tämäkin ilmestynyt jatkokertomuksena *Hämäläisessä* 1860: 29—31, 33—38. Otsikon alla sulkeissa sanat ”Englannin kielestä”. Eurénin kielen tuntomerkit.

8. *Odottamaton kohtaus*, Kertomus saksasta. Hämeenlinnassa painanut G. E. Eurén v. 1865. Omalla kustannuksella. 15 s. 8:o. — Eurénin kielen tuntomerkit selvät.

9. *Sanalennättimet*. Kuvauksilla selitetyt. Turussa, painettu J. W. Lillja & Co:n kirjapainossa, 1856. Omalla Kustannuksella. Lukemisia Kansalle Kuvauksilla. N:o 1. 8 s. 4:o. — Kieli tyypillisesti Eurénia. Kirjoitus on aikaisemmin ilmestynyt *Sanomia Turusta* -lehdessä 1855: 40—44.

10. *Valaselävät*. Kuvalla selitetty. Turussa, painettu J. W. Lillja & Co:n kirjapainossa, 1857. Omalla Kustannuksella. Lukemisia Kansalle Kuvauksilla. N:o 2. 8 s. 4:o. — Kieli Eurénin. Esitys liittyy Eurénin lukuisiin samanaikaisiin eläinkuvauksiin, joita oli jatkuvasti mainitussa lehdessä ja joista toiset tulivat julkisuuteen erillisinä kirjasina (esim. Suomen maan pedot, Apinjat ja marakatit, Muurahaiset ym.).

11. *Karhun sukukunta*. Kuvalla selitetty. Turussa, painettu J. W. Lillja & Co:n kirjapainossa, 1857. Omalla Kustannuksella. Lukemisia Kansalle Kuvauksilla. N:o 3. 8 s. 4:o. — Eurénin kielen luonteenomaisuuksia.

12. *Kuin Joet ja Järvet Suomessa saadaan kaloja runsaasti kasvamaan*. Hämeenlinnassa, painanut F. L. Lund & C:o v. 1858. G. E. Eurén kustantanut. 24 s. 12:o. Kieli Eurénin.

13. *Muinaisten Suomalaisen Pakanalliset Epäjumalat*. Hämeenlinnassa, painanut F. L. Lund & C:o, v:na 1858. G. E. Eurén kustantanut. 42 s. 8:o. Eurénin tuntomerkit selvät.

14. *Kolmenkymmenen vuotinen sota Saksassa*. Turussa, J. W. Lilljan kirjapainossa, 1859. Lukemisia Kansalle. N:o 104. 15 s. 8:o.

Paitsi sitä, että tätäkään ei mainita v. 1872 julkaistussa luettelossa, johon edellyttäisi Lilljan kirjapainon julkaiseman painatteen joutuneen (mutta josta, kuten nähtiin, muutakin on unohtunut), ratkaisua hämmentävät eräät poikkeamiset Eurénin tavanomaisilta linjoilta. Eurénin suomentamassa EA (1858) on luvut *Kolmenkymmenen vuotinen sota* ja *Gustav Adolfin 30-vuotisen sodan loppu*, yhteensä 5 sivua. Nyt puheena olevan erillisjulkaisun pohjana on ilmeisesti ollut oppikirjan tiiviimpi esitys, ja se seuraa sitä pitkät matkat sana sanalta, noudattaapa se tekstin laajennuksissakin kieltä, joka suurin piirtein voi olla Eurénin kirjoittamaa. Mainitsemani poikkeukset (esim. *päällikkö* pro *päälikkö* johdonmukaisesti, kerran *kuninkaattaren*, mutta Eurénin kirjasta lainatussa kohdassa *kunin-gattareksi*) eivät siinä määrin loitonna tätäkään tekstiä Eurénista, ettei sitä runsaiden yhtäpitävyyksien vuoksi sittenkin olisi katsottava hänen tuotteeksensa.

Jätän toistaiseksi avoimeksi eräiden pikku tuotteiden kuulumisen eurenianaan, sillä en ole vielä päässyt kaikkeen mahdolliseen käsiksi. Kuitenkin voin mainita, että Airilan arvelun kohteeksi joutunut, Lilljan v. 1857 painama *Toimellinen ja rehellinen Suomen talonpoika eli Elämäkertomus Perttu Antinpoika Koivulahdesta* ei otsakkeen tyypistä huolimatta ole Eurénin. Jo nimilehdeltä näkyy, että sen ”Suomenti Aaprah. Engblom”.

Bibliografisen esitystekniikan nykyvaiheessa jää Eurénin tuotannon luetteloinnin ulkopuolelle hänen runsas sanomalehtikirjoittelunsa. Ei olisi niinkään kohtuutonta merkitä hänen nimiinsä kokonaisina vuosikertoina ainakin *Sanomia Turusta* 1853—57 ja *Hämäläinen* 1858—71, sillä toimitustyönsä lisäksi (tai siihen kuuluvana) Eurén täytti usein puoletkin lehden palstatilasta omilla artikkeleillaan ja kaunokirjallisilla sepitelmillään. Hänen kielensä on erehtymättömästi tunnistettavissa. Joukossa on mm. Andersenin suomenoksia. Kuten näimme, hän pelasti osia tämmöisestä tuotannostaan omiin erillisjulkaisuihinsa.

MARTTI RAPOLA: *Über die anonymen Schriften von G. E. Eurén*

Der Oberlehrer Gustaf Erik Eurén (1818—1872) ist in erster Linie als Autor einiger finnischen Grammatiken (1846—52) und eines finnisch-schwedischen Wörterbuches (1860) bekannt. In den Schulen Finnlands wurden noch zu Beginn der 80er Jahre Neuauflagen seiner Grammatiken im Unterricht verwendet. Die Stadt Hämeenlinna erinnert sich seiner als eines verdienstvollen Gemeindegensossen, Volksaufklärers und Journalisten. So gut wie unbekannt ist jedoch jener Teil seines schriftstellerischen Fleisses, der in zahlreichen volkstümlichen Broschüren zum Ausdruck kam, sämtliche von ihm entweder selber verfasst oder bearbeitet, teils populärwissenschaftliche, teils belletristische Ausgaben (darunter ein paar der ältesten finnischen Novellensammlungen aus den Jahren 1858 und 1866). Der Verfasser der ältesten finnischen Literaturgeschichte, Julius Krohn (gest. 1888, sein Werk erschien erst 1897) vermutete, dass Eurén mehr als hundert solcher Büchlein anonym herausgab. Zur Erchliessung von Euréns Produktion — oder zumindest doch deren Hauptteil — verhalf ein Nekrolog in der Turkuer Zeitung *Abo Underrättelser* vom 15. Februar 1872. Er enthielt eine Liste mit 53 von Eurén herausgegebenen Schriften bzw. Büchern. Zusammengestellt wurde diese Liste offenbar von *J. W. Lillja*, dem Verleger und Drucker der in Turku veröffentlichten Publikationen von Eurén. Ende 1857 siedelte Eurén von Turku nach Hämeenlinna über, wo er sich u.a. als Druckereibesitzer und Verleger etablierte. Die Erzeugnisse seiner eigenen Feder veröffentlichte er teils in der von ihm herausgegebenen Zeitung *Hämäläinen*, teils als selbständige kleine Schriften von denen einige erstmals in seiner Zeitung das Licht der Öffentlichkeit erblickten.

Martti Airila (gest. 1953) schrieb seinerzeit eine kurze bibliographische Studie über Eurén, die jedoch deswegen, weil sie in keiner wissenschaftlichen Reihe erschien, einen verhältnismässig engen Kreis erreichte. Sie wurde kürzlich in *Hämeenmaa XIII* wieder veröffentlicht, in einer Festschrift, die dem Andenken Euréns gewidmet war.

Ausser dem soeben erwähnten, der Zeitung *Abo Underrättelser* entnommenen Verzeichnis enthalten Airilas Euréniana noch weitere 14 Titel, von denen *Valfrid Vasenius* nachwies, dass die meisten zu Euréns Publikationen gehören. Airila führt damit insgesamt mehr als 67 von Eurén veröffentlichte Titel an; es fehlen jedoch dabei drei Veröffentlichungen, die Bischof Colliander in seiner 1918 erschienenen biographischen Darstellung der Pfarrer zu Euréns Werken zählt. Airila selber war sich der Mangelhaftigkeit seiner Arbeit wohl bewusst. Auf einige Wahrscheinlichkeiten hinweisend sagte er, dass eine eingehende stilistische und sprachliche Analyse Aufschluss darüber geben könnte, was alles aus Euréns Feder stammt, war aber selber — obwohl vom Fach dazu berufen — der Ausführung einer solchen Analyse abgeneigt.

Der Verfasser des vorliegenden Artikels betrachtete es als seine Pflicht, auf dem soeben dargelegten Weg einige Schritte vorzudringen, weil von ihm kürzlich in der oben erwähnten Festschrift *Hämeenmaa XIII* eine Studie über eine Novelle erschienen ist, die er zur Eurénschen Produktion zählt: *Satatuhatta* (Einhunderttausend), die zwar Airila nicht unbekannt war, von ihm aber nicht in sein Verzeichnis aufgenommen wurde. Der Verf. versucht im vorliegenden

Artikel einen Begriff davon zu vermitteln, wie das für Beweisführungen dieser Art nötige Material zusammengetragen wird. Im Abschnitt III wurden aus Euréns Gesamtwerk zehn für seinen Stil besonders bezeichnende Merkmale aufgeführt und auf Grund dieser wurde in den Abschnitten IV—VII die Beweiskette geschmiedet für die Folgerung, dass die 14 fehlenden Titel Eurén zuzuschreiben sind. Eine Ergänzung auch dieses Verzeichnisses dürfte jedoch voraussichtlich noch nötig sein.